

INTERVIEW

PAM EMMERIK OVER BEDRANDNAZI'S EN ANDERE OBSESSIES

‘Dit is mijn comeback.’ Pam Emmerik herstelde van een hersenbloeding en leverde tien jaar na haar debuut de roman Wie het paradijs verdragen kan af . Over hoe een Joods gezin op rampzalige wijze de waarheid over de familiegeschiedenis verzwijgt.

‘IK HEB HARD MOETEN VECHTEN’

MARIA VLAAR
Schrijfster en beeldend kunstenaar Pam Emmerik (1964), geprezen om haar debuutroman Het bottenpaleis (2000), publiceerde tien jaar lang geen proza. Totdat ineens de grote roman Wie het paradijs verdragen kan werd aangekondigd. Emmerik heeft het nogal te verduren gehad de afgelopen jaren. In 2006 kreeg zij een ernstige hersenbloeding, door een val tijdens het slaapwandelen. Haar revalidatie duurde zes jaar. En toen stierf haar man, een beeldend kunstenaar met wie zij in Spanje woonde. Maar Emmerik is terug. In de espressobar van het Rotterdamse museum Boijmans Van Beuningen, waar Emmerik de muren heeft beschilderd, sprak ik met haar. De directeur van het museum waarschuwde Emmerik, omdat zij vaak tekeningen maakt met nazisymbolen en expliciete seksscènes. ‘Ik maak tekeningen van nazi’s, en ik heb laatst een vrouw in een boerka getekend met hakenkruizen. Dan drinkt een espresso niet zo lekker!’ In de jaren 80 was Pam Emmerik een van de jongste deelnemers van De Ateliers, het prestigieuze Amsterdamse instituut dat jonge, getalenteerde kunstenaars uit binnen- en buitenland opleidt. Haar begeleider was de gerenommeerde kunstenaar René Daniëls. Daniëls kreeg in 1987 een hersenbloeding die hem ernstig motorisch belemmerde. ‘Ik denk dat hij dood wil’, zegt Emmerik, ‘maar ik heb hem uitgenodigd samen te werken aan deze wandschildering in het Boijmans Van Beuningen.’ Ze had een gedicht geschreven waarin ze hen ‘de hersenbloedingen’ noemt. De tekeningen met

felle kleuren en teksten van Emmerik gaan over haar eigen situatie: Het spookt elke dag door mijn meelijwekkend trage wolk van mijn geest heen en De slaapwandelende mens die nooit totaal geboren is.

Hoe gaat dat, een hersenbloeding tijdens het slaapwandelen? ‘In je slaap verdedig je jezelf niet. Je bent weerloos. Ik ben gevallen in de kamer in ons huis in Spanje, en het gevolg was een schedelbasisfractuur en een bloeding. Een maand heb ik in coma gelegen, en ben beademd. Daardoor zijn mijn stembandgewrichten gefixeerd en heb ik een gaatje in mijn keel om adem door te halen, met een buisje waarop ik moet drukken als ik wil praten. Stel: ik val in zee van een schip, dan stik ik dus. De meeste mensen met zoiets verstoppen zich omdat ze zich schamen. Maar ik houd er lezingen mee. Laatst nog over Jan Van Eyck, hier in het museum. Je maakt wel gekke dingen mee, mensen die na afloop zeggen dat ze mij zo dapper vinden.’ ‘Ik kon niet lopen, niet praten, en ik wist niet wie ik was. Anderhalf jaar heb ik in een rolstoel gezeten. Maar ik ben iemand die doorzet. Alles wat ik nu kan heb ik opnieuw moeten verwerven, ik heb er hard voor moeten vechten.’ ‘De literaire wereld heeft mij uitgekotst na mijn ongeluk. Mensen denken dat je vanalles niet meer kunt. Mijn uitgever, de kranten waarvoor ik schreef over beeldende kunst. Ze zagen ineens niets meer in mij. Maar in de kunstwereld was dat anders. Ik bleef exposeren. En nu ben ik terug bij een nieuwe uitgever, die mijn roman

een meesterwerk vindt. Dit is mijn comeback.’

Slaapwandelt u nog? ‘Nee, dat is voorbij. Dat slaapwandelen kwam omdat ik vroeger vier, vijf nachten per week in een concentratiekamp zat. Ik ben Joods. Nu droom ik niet meer.’ ‘In het revalidatiecentrum bonden ze mij ’s nachts vast, omdat ik ging lopen. Dat was geen slaapwandelen meer maar ontsnappen. Ik was in de waan dat mijn moeder en mijn man mij in een modern concentratiekamp hadden gestopt. “Waarom werken jullie met de neonazi’s samen?” vroeg ik steeds aan mijn man. In mijn roman komen “bedrandnazi’s” voor, die heb ik verzonnen in het revalidatiecentrum. Dat waren de mensen die mij juist kwamen verzorgen. Zo in de war was ik. Maar de comascènes in mijn boek had ik al geschreven voordat ik zelf in coma raakte. Dat vond mijn man achteraf doodeng.’

Soms worden de emoties Emmerik bijna te veel, zeker als ze over de dood van haar man praat. ‘Hij was niet alleen mijn minnaar, maar ook mijn beste vriend. Ik

mis hem heel erg.’ De dag nadat haar man overleed, pakte ze haar roman weer op en schreef het laatste deel. Door de gevolgen van haar hersenbloeding kon ze jarenlang wel verhalen schrijven, en een graphic novel, maar niets van lange adem aanpakken. ‘In de vroege zomer van 2013 ging er een deur open in mijn hoofd. Ineens kon ik weer alles.’

Uw boek gaat niet over uw hersenbloeding, maar over hoe een Joods gezin op rampzalige wijze de waarheid over de familiegeschiedenis verzwijgt.

‘In mijn eigen familie heb ik ervaren dat het na de oorlog soms beter was verder te leven met leugens over het verleden. Lara in mijn roman is tweede generatie oorlogsslachtoffer, maar het voelt alsof ze 28 jaar vóór haar geboortedag geboren is, in de oorlog, en ze leeft deels in het verhaal van haar ouders. Ik ben zelf derde generatie. Mijn opa heeft de oorlog overleefd als onderduiker in het bordeel van een jeugdvriendin, in de Bloedstraat in Amsterdam. Het hol van de leeuw, want het was een Wehrmachtbordeel. Ik ga daar nog een graphic novel over maken, en dan vervlecht ik dat met het verhaal over het slaapwandelen. Mijn oma was niet Joods, maar is Joods geworden vanwege haar huwelijk, hoewel er ook weer familieleden zijn die zeggen dat ze dat heeft verzonnen. De vader in het boek, Max, is een fantast die verzonnen heeft dat zijn gezin op Mallorca de oorlogsjaren heeft overleefd; een sprookje.’

die nooit geneest en maar doortert. Sprookjes verzinnen is dus geen remedie tegen het leven?’

‘Max is heel erg kapot, maar weet wel te overleven. Hij vindt verdriet een privéprobleem waar zelfs zijn dochter niets van hoeft te weten. Ik schrijf best wel streng over de Joden. Max zegt dat ze zich maar hebben laten wegvoeren en zeker niet tot de laatste druppel bloed gevochten hebben.’

‘Lara is een beroemd fotograaf. Fotografen leggen vast, maar hoeven niet echt te kijken. Ook een roman is maar een vervormde versie van de werkelijkheid, een poging je te onttrekken aan de wereld. Doen alsof je er niet bent. Een holle boom waarin je precies past; je kunt jezelf niet zien en anderen zien alleen die boom. Lara maakt een film over haar vader en laat hem zijn fantasieverhaal over Mallorca vertellen, misschien wel om hem te redden. Ze wordt zwaar aangevallen door de critici omdat ze de waarheid geweld zou hebben aangedaan.’

Waarom mag ze niet liegen over haar familiegeschiedenis? ‘Omdat de Joodse geschiedenis heilig is, hè! Maar niet voor mij; daarom heb ik ook antisemitische haiku’s opgenomen in het boek. Lara verzamelt die, omdat ze erin door wil dringen. Zij trekt wél de dood en de ellende haar leven in. Als je in zo’n omgeving geboren wordt, dan kun je het idee hebben dat jij het gouden ei bent. Lara moet het goed maken, voor het hele gezin en voor alle Joden.’

Maar Max heeft ook een wond

Pam Emmerik bij haar beeldend werk in Rotterdam: ‘De literaire wereld heeft mij uitgekotst na mijn ongeluk.’ ◊ Patrick Post

© Patrick Post

U ook?
‘Ja, ik had ook het idee dat ik geboren ben om de wereld te redden. Ik heb een broer die officieel emigreerde naar Israël, maar binnen een week terugkeerde. Logisch, als je ziet hoe de Palestijnen daar behandeld worden. Mallorca is in het boek net zo’n droomwereld als Israël voor veel Joodse families was. Mijn moeder wilde helemaal niet praten over het Joods zijn, nergens over. En mijn vader, die niet-Joods was, vond dat hele Jodendom maar stuitend. Maar ik was een jonge onderzoeker en ben geobsedeerd geraakt door de concentratiekampen en alle verhalen over de familiegeschiedenis.’

‘Ik word heel erg geraakt door onrechtvaardigheid. Eigenlijk trek ik me alles aan’

Pam Emmerik heeft twee windhonden, die ingepakt in hondenasjes braaf naast haar liggen in het café. Het zijn Spaanse woestijnhonden, een oorspronkelijk Egyptisch ras. Ze kunnen niet tegen kou. Emmerik heeft ze gered uit Spanje, waar deze jachthonden mishandeld worden en soms tot de dood opgehangen als ze niet meer nuttig zijn. Ze kan zich nergens zo kwaad over maken als over de mishandeling van deze honden. ‘Ik word heel erg geraakt door onrechtvaardigheid. Eigenlijk trek ik me alles aan. De oorlog in de Centraal-Afrikaanse Republiek, vrouwen in Afghanistan, kindsoldaten... Maar hier kan ik tenminste iets aan doen, ik doneer een deel van de opbrengst van mijn tekeningen aan de hondenvang in Spanje.’

Lara in Wie het paradijs verdragen kan is ook gefascineerd door dood, verval, mishandeling. Zelf wordt ze mishandeld door haar vriend Marco, die zijn drugsverslaving door haar laat financieren. Waarom Lara zo geobsedeerd is? ‘Omdat ik dat ben’, zegt Pam Emmerik terwijl ze me recht aankijkt. Ze vertelt dat mensen die zich alles zo aantrekken, vaak met de nek worden aangekeken. ‘Maar bij mij durven ze dat niet, want ik sla d’r op.’

Moet je niet heel sterk zijn om de wereld beter te kunnen maken?

‘Ja, maar het is de vraag of je een keuze hebt. Lara is zelfdestructief. Ik probeer dat niet te zijn.’

Vergeten of herinneren

Soms is de waarheid gewoon te veel voor een mens om te verdragen. Daarover gaat Pam Emmerik's tweede roman 'Wie het paradijs verdragen kan'. Hoofdpersoon Lara groeit op in een idyllisch gezin, zo lijkt het. Maar er is een groot en dreigend geheim uit de oorlog, en Lara is vastberaden dat te onthullen. Ze ondervraagt haar vader Max: 'Ze likte aan mijn Tweede Wereldoorlog voor haar ontbijt, ze likte aan mijn Tweede Wereldoorlog voor haar lunch, ze likte eraan voor haar diner, en 's avonds snackte ze nog even bij met diezelfde onverteerbare Tweede Wereldoorlog...' Lara kan niet leven zonder de waarheid over het verleden van haar ouders te kennen. Maar de grote vraag voor Max is of ze wel kan leven mét de waarheid over zijn verleden. Lara is het kind dat alles goed moet maken. Tijdens de oorlog hebben haar ouders hun familie en hun baby Elias op gruwelijke wijze verloren; daarna dachten ze er jarenlang aan hoe ze samen uit het leven konden stappen. Net zoals Max' ouders aan het begin van de oorlog deden, waarbij ze hun zoon achterlieten 'in een mensvormig vrieskistje'. Totdat dus ineens Lara zich aanmeldde. Zij wordt voor Max 'het gouden licht' dat alles in zijn leven weer moet laten opbloeien.

Lara's leven begint voor haar gevoel niet op haar geboortedag, maar 28 jaar eerder: als het 'gezin', dat in werkelijkheid bestaat uit oorlogsoverlevenden zonder bloedverwantschap, de oorlog ontvlucht om op Mallorca een fantastische tijd te hebben. Een fantasieverhaal van Max, die in het reële leven dagelijks Hitler vervloekt en springlevende trauma's heeft. Alleen door te liegen kan hij verder leven. Max grossiert in namaakvaders: zijn eigen vader heeft zelfmoord gepleegd en Lara's 'opa' JoJo heeft zich in de onderduik over hem en zijn 'broertje' Leo ontfermd. En zelf wordt Max de surrogaatvader voor Marco, de Spaanse geliefde van Lara – die haar overigens voortdurend beurs slaat en voor wie Max een reeks aan originele scheldwoorden verzint. Lara, die een wereldberoemd fotografe wordt, offert zichzelf voor Marco op en financiert zijn drugsverslaving. Zij komt in een zelfdestructief patroon, en begeeft zich in steeds gewelddadiger situaties om haar foto's te kunnen maken. Totdat ze zo mishandeld wordt dat ze in coma wordt afgevoerd naar het ziekenhuis.

Maar deze rauwe realiteit wordt door Emmerik geraffineerd opgediend, want tegelijk lijkt het erop dat ook Lara's verhalen weer verzonnen componenten hebben. Emmerik laat op indringende wijze het drama zien van de dochter die de gehate eigenschappen van haar vader kopieert. 'Geloof me maar op mijn woorden', is de laatste zin uit het boek, uit de mond van Max. En dat is nu precies wat we niet kunnen doen: geloven dat de liefde genoeg is om het verdriet te stelpen.

Soms draaft Emmerik te veel door en hier en daar staan lelijke zinnen: 'Pissig als een doorweekte cavia door de gigadruk die ze op me uitoefende besloot ik om op te houden met praten.' Ik zie het niet voor me. Soms legt ze dingen uit die de lezer al had geraden of gelezen. Naarmate het boek vordert, lijkt Emmerik geëxalteerder te schrijven. Aan de rand van het ziekenhuisbed, met Lara in een lichte coma en Max in grote angst voor haar dood, schieten zijn gedachten alle kanten op. Maar zo werkt het als fantasieën en angsten met je op de loop gaan, toont Emmerik daarmee overtuigend aan. (Maria Vlaar)

PAM EMMERIK
Wie het paradijs verdragen kan.
Prometheus, 350 blz., 19,95 €
(e-boek 11,99 €).

.....èè